

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

ЖУРАВСЬКОЇ ОКСАНИ ВАЛЕРІЇВНИ

«Дихотомія “реального” й “ірреального” хронотопів як категоріальна жанрова ознака українського химерного роману 2-ї половини ХХ ст.»

поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури

Актуальність та новизна дисертації. На сучасному етапі активно розгортається процес заповнення лакун у вітчизняному літературознавстві, що в силу тих чи інших обставин замовчувалися, ігнорувалися, заборонялися, а отже перебували за межею актуальності. Химерний роман в українському літературознавстві досить довгий час знаходився у дивовижному статусі: про нього писали, окреслювали елементи з яких він складається (наприклад, іронію, гротеск, гіперболізацію), але навіть термін «химерний» став легітимним порівняно недавно. В дисертації О. Журавської ґрунтовно висвітлено й досліджено одну із таких лакун – жанротворчі елементи химерного роману, зокрема, хронотоп-мультиверсум.

Практичне й теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її положення можна використати, як при подальших дослідженнях химерної прози, так і при укладанні нормативних курсів з теорії літератури, української літератури, окремих спецкурсів тощо.

Ступінь обґрунтованості й достовірність наукових висновків. О. Журавська структурує роботу наступним чином: розглянула сучасну теорію хронотопу, дослідила жанрові аспекти химерного роману, спирачись на обґрунтовану в попередніх розділах термінологію, проаналізувала взаємодію

«реального» й «ірреального» хронотопів у творах О. Ільченка, Є. Гуцала, В. Земляка й Вал. Шевчука.

Здобувачка проаналізувала існуючі підходи до вивчення художнього часу й простору, жанру, роману, химерного роману. Для обґрунтування положень дисертації О. Журавська скористалася розробками багатьох літературознавців як вітчизняних, так і закордонних: А. Андреева, Н. Бернадської, Т. Бовсунівської, В. Головка, Н. Копистянської, Н. Тамарченка, Л. Гоготшвілі, А. Єсіна, Д.С. Морсона й К. Емерсона, Ю. Борева, О. Бурліної, Г. Грабовича, Б. Іванюка, Н. Зборовської, М. Ільницького, А. Кравченка, Л. Тарнашинської, Ц. Тодорова, Є. Фаріно, К. Фрумкіна та ін.

У «Висновках» переконливо узагальнено отримані результати.

Таким чином, вважаємо, що поставлену на початку роботи мету: «обґрунтувати жанротворчу функцію дихотомії «реального» й «ірреального» хронотопів у романі» (с. 24 дисертації) повністю досягнуто.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, що нараховує 293 найменування. Загальний обсяг дисертації складає 220 сторінок, з них основний текст – 191 сторінку. Список літератури містить 293 позиції, 5 з них – іноземною мовою.

У вступі висвітлено актуальність і мету роботи, об'єкт і предмет дослідження, теоретичну базу дослідження, наукову новизну й особистий внесок автора, теоретичні результати й практичне значення, апробацію результатів дослідження і кількість публікацій.

Перший розділ «ТЕОРІЯ ХРОНОТОПУ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ» має три підрозділи. У підрозділі «Актуальні питання вивчення художнього часу й простору» розглянуто точки зору

різних учених як на проблему хронотопу, так і часу й простору загалом, проаналізовано праці М. Бахтіна, Ю. Лотмана, О. Кискіна, Ю. Пихтіної, Т. Соколової та ін. О. Журавська пристає на думку, що «Суб'єктивна даність художнього враження характеризує напрямок вивчення хронотопу, який передбачає аналіз і типологію часопросторових форм як модальностей» (с. 36 дисертації), «хронотопний аналіз може стати продуктивним інструментом розв'язання проблеми фантастичного на рівні часопросторової структури і визначення жанрової специфіки химерного роману» (с. 38 дисертації).

У підрозділі «Класифікаційні критерії визначення різновидів художнього часу, простору і хронотопів» власне авторка їх і розглядає, потребуючи, за її словами: «визначення правомірності й доцільності виокремлення «ірреального» хронотопу як одного з жанротворчих чинників й пошуками адекватних підходів до аналізу його форм реалізації та функцій у художньому творі» (с. 39 дисертації). Спочатку здобувачка розглядає типологічні моделі художнього часу й простору, а потім – тезу про деформацію часу й простору як основну характеристику хронотопів фантастичного. О. Журавська доходить висновку, що «кваліфікація часу як конкретного чи узагальненого на підставі його прив'язки до міток часу є можливою у фокусі реалізації авторської позиції та читацької рецепції – сфері перцептуального простору-часу <...>, де локалізується художній образ, адже саме він, а не факти чи події, що моделюють реальну чи уявну ситуацію, є визначальним» (с. 53 дисертації).

У підрозділі «Поняття про «ірреальний» хронотоп» розглянуто доцільність застосування дихотомії реальне/ірреальне, а також точки зору науковця на фантастику й фантастичне, формуючи власний термінологічний інструментарій.

У другому розділі «ЖАНРОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХИМЕРНОГО РОМАНУ» у трьох підрозділах здобувачка аналізує точки зору науковців про жанр, роман, фантастичне у межах химерного роману й химерний роман у межах фантастичних творів й обґрунтовує поняття хронотопу-мультиверсуму як жанротвірний чинник химерного роману. О. Журавська доходить висновку, що «Дихотомія «реального» – «ірреального» хронотопів є тільки одним із варіантів взаємодії у складній системі хронотопу зображеного світу як моделі мультиверсуму, утвореної дрібнішими хронотопними утвореннями – периферійними хронотопами окремих архетипів, мотивів та ін. Так, у химерному романі периферійні хронотопи утворюють три основні структурні складники моделі хронотопу-мультиверсуму – метафізичний, топографічний і психологічний, об'єднані концепцією особистості. Відмінність хронотопів зумовлена їхньою денотативною функцією: метафоричний моделюється як «інша» реальність, недоступна в об'єктивній дійсності, результат авторських містико-філософських рефлексій, що реалізуються периферійними хронотопами <...>» (с. 112 дисертації).

Третій розділ присвячено осмисленню художньої функції дихотомії реальне/ірреальне, що розкрито на прикладі романів О. Ільченка, Є. Гуцала, В. Земляка, Вал. Шевчука, а також розглянуто химерність з різних кутів зору. Авторка так підсумовує сво роботу: «Химерність <...> пов'язана не тільки із стильовими особливостями, основним хронотопом-універсумом, у якому ірреальне й дивовижне демонструється як можливе й реальне, а власне, визначається хронотопами головних героїв – носіїв авторського погляду, резпрезентантів руху трансцендування в актах трансгресії» (с. 181 дисертації).

У висновках підбито загальні підсумки дослідження.

Повнота викладення здобувачем основних результатів дослідження в публікаціях. Основні положення викладено у 10 публікаціях, з них 7 у фахових виданнях, 1 – у закордонному виданні, також є дві додаткових публікації. У наукових статтях повною мірою відзеркалено всі розділи рецензованої дисертації.

Оцінка мови та оформлення дисертації та автореферату. Робота написана державною мовою. Тексту рукопису притаманна цілісність та логічність. Позитивним моментом дослідження є й те, що пані О. Журавська уникнула тотального цитування й надмірної описовості, однак варто було усі цитати подавати українською мовою (с. 85 дисертації). Термінологія дисертації є загальноновизнаною. Одним із недоглядів цієї роботи є помилки, які, сподіваємося, О. Журавська виправить при подальшій роботі з рукописом.

Зауваження до дисертації:

1. Розглядаючи протиставлення реального – ірреального, особливо в частині функціональних ознак, крім роботи Ц. Тодорова, варто було б додати напрацювання Ж. Ле Гоффа («Чудесне», «Простір і час» // Середньовічна уява, Л., 2007.

2. У роботі спостерігається плутанина в термінах: фантастичне, містика. Застосовуючи термін «фантастичне» щодо химерного роману, варто пам'ятати, що фантастичне має багато масок-значень, а також, що ситуації, образи можуть тільки здаватися фантастичними, маючи цілком реалістичну природу, тож твердження, що фантастичне є жанротвірним чинником химерного роману, варто обґрунтувати конкретними прикладами, бо в роботі (с. 105), про ситуацію яку в роботі називають фантастичною, йдеться і як про містичну, що загалом є правдивим твердженням, бо наявність або відсутність

фантастичного чи містичного, варто радше говорити про конкретні твори, а не явище загалом. Тож дуже доречним є вживання «ірреальне», ось тільки належність ірреального до фантастики чи містики я раджу уточнити, оскільки понятійно фантастика й містика – різні терміни.

3. Така сама нечіткість і при застосуванні термінів фантастичне й фантастика (метод, жанр, метажанр, естетична категорія/художня категорія). В українському фантастознавстві за останні 10 років відбулося структурування термінології з чітким закріпленням за певними термінами понятійних градацій і функцій. Так, фантастика є метажанром, загальним поняттям. Аналіз статті Ю. Подлубнової на яку посилається здобувачка, розширюючи межі метажанру, показує, що Подлубнова, намагаючись зрозуміти природу метажанру, у свою класифікацію, як синонімічні явища, подає не тільки різнотематичні речі (а метажанр є жанрово-тематичною одиницею), а й різнорідні. Усе ж краще орієнтуватися на Бурліну (культурологічний аспект) і на Н. Лейдермана й Р. Співак.

Щодо фантастичного жанру – цей різновид фантастики обґрунтований В. Державиним і Ц. Тодоровим і має визначені часові рамки: кін. 18 ст. – 1-ша пол. 19 ст.

Отже, фантастичне є категорією естетики, на що також вказує О. Журавська в авторефераті, тож і функціонально існує у тексті на тих само рівнях, що й сатиричне, іронічне тощо.

Сподіваюся, що ці зауваження допоможуть авторці дисертації у роботі над монографією.

Разом з тим, вказані вище зауваження не зменшують наукову та практичну цінність результатів роботи.

Загальний висновок. Дисертація Журавської Оксани Валеріївни «Дихотомія “реального” й “ірреального” хронотонів як категоріальна жанрова ознака українського химерного роману 2-ї половини ХХ ст.» є завершеною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати.

Дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ №567 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 та №567 від 27.07.2016 р.), а їхня авторка, Журавська Оксана Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури.

кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України

Стужук О. І.

